

نفوذ طرف مقابل ترسیم باشد، گویای ویژگی- های خاص خود است و تکرار بی‌کم و کاست آن در این دوره، باعث آن شده است که نقش چین به عنوان یک عامل جدید و مهم در این عرصه، نسبتاً نادیده باقی بماند.

علی علوی

مفتخو ۱۵۶

یادداشت‌ها:

1. Fred Halliday, "Caspian Imbroglio", Open Democracy, UK, Oct. 26 2005

کنفرانس کارل پولانی

«ایده بازار خودتنظیم‌گر دال بر نوعی آرمانشهر محض است. چنین نهادی نمی‌تواند مدتی مدید وجود داشته باشد مگر آنکه بنیان انسانی و طبیعی جامعه را نیست و نابود سازد؛ انسان را جسماً نابود می‌کند و محیط پیرامون او را به برهوت بدل می‌سازد. جامعه، ناچار، به اقداماتی برای حمایت از خویش مبادرت می‌ورزد، اما هر اقدامی که به کار می‌بندد به جنبه خودتنظیم‌گری بازار لطمه می‌زند و حیات صنعتی را مختل می‌کند و خود را از این رهگذر به نحوی دیگر به مخاطره می‌افکند. همین دوراهی است که نظام بازار را به مسیری محتوم می‌کشاند و سازمان اجتماعی مبتنی بر آن را سرانجام درهم می‌شکند.»^۱

این تز پرسروصدا را کارل پولانی (۱۹۶۴- ۱۸۸۶)، متفکر مجاری، متجاوز از شصت سال پیش در کتاب کلاسیک دگرگونی بزرگ پروراند، کتابی که ریشه رویدادهای فاجعه‌آمیز اوایل قرن بیستم، یعنی جنگ‌های جهانی اول و دوم، را در ظهور نظام بازار آزاد جستجو کرد و از این رهگذر تبیینی از عمیق‌ترین بحران‌های عصر خویش به دست داد. نظام بازار خودتنظیم‌گر را پولانی به چشم نوعی آرمانشهر می‌نگریست که اصولاً امکان تحقق تمام و کمال ندارد. دگرگونی بزرگ، اثر ماندنی پولانی، راز امکان‌ناپذیری تحقق نظام بازار خودتنظیم‌گر را با تأکیدی خاص بر تاریخ اقتصادی انگلستان، این اولین موطن نظام سرمایه‌داری، بازمی‌گوید.

دگرگونی بزرگ در سال ۱۹۴۴ منتشر شد. در آن برهه زمانی و دهه‌های متعاقبه، به یمن غلبه اندیشه‌های جان مینارد کینز و رواج سیاست‌های دولت رفاه و نقش نهاد غیربازاری دولت در اقتصادهای غربی، اصولاً دنیای غرب از گزند پروژه افراطی نظام بازار خودتنظیم‌گر در امان بود. بی‌دلیل نبود که گرچه کار پولانی را اقتصاددانان و سایر اندیشمندان اجتماعی در همان بدو انتشار جدی گرفتند اما سرجمع اندیشه پولانی چندان مجالی برای اشاعه میان دگران‌دیشان پیدا نکرد. تأمل جدی‌تر در آرای پولانی می‌بایست تنها هنگامی باب می‌شد که دوباره ایده نظام بازار خودتنظیم‌گر به منزله

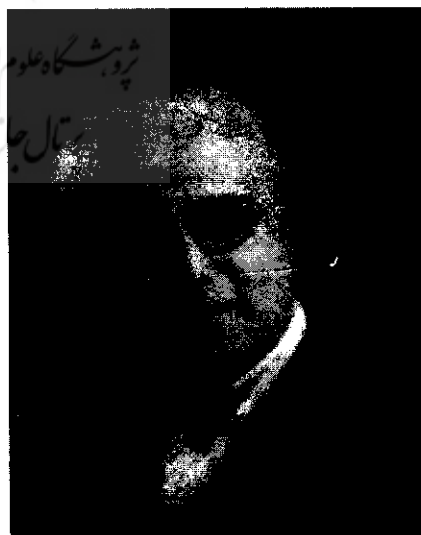
دهمین کنفرانس اندیشه‌های کارل پولانی به تاریخ اکتبر سال ۲۰۰۵ در دانشگاه بوازیچی واقع در استانبول ترکیه با حضور جمع گسترده‌ای از محققان برجسته در رشته‌های مختلف علوم انسانی برگزار شد.^۴ مقاله‌های ارائه‌شده در نشست‌های بیست‌ویک‌گانه و سخنرانی‌های ایرادشده از سوی چهره‌های سرشناس جهانی را سرجمع می‌توان حول سه محور اصلی تقسیم‌بندی کرد.

اولین محور عبارت بود از ارائه نتایج تحقیقات پیرامون آثار خود پولانی و مقایسه اندیشه‌هایش در زمینه‌های مختلف با آرای اندیشمندانی چون آدام اسمیت و دیوید ریکاردو و فردریش هایک و جوزف شومپتر و فرنان برودل و مکاتبی چون مکتب تاریخی آلمان و سوسیالیسم صنفی و اقتصادسیاسی نهادگرا و مارکسیسم و پست مدرنیته.^۵ مقالات ارائه‌شده حول این محور عمدتاً در خدمت شناخت بهتر جایگاه پولانی در تاریخ تفکر اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و درک عمیق‌تر مناسبات فکری این متفکر با سایر متفکران و مکاتب بود.

دومین محور عبارت بود از ارائه مقالاتی که درصدد گنجاندن مفاهیمی جدید در دستگاه فکری پولانی بوده‌اند. پولانی در کتاب خویش کار و زمین و پول را سه کالای غیرواقعی می‌داند که اصولاً نباید برای فروش در بازار تولید شوند. این تشخیص درواقع

مکانیسمی برای سازماندهی اجتماعی و اقتصادی سربرمی‌آورد. در هنگامه ظهور نئولیبرالیسم طی اواخر دهه هفتاد میلادی و اوایل دهه هشتاد، آن‌هم با برآمدن ناچریسم در انگلستان و ریگانیسم در ایالات متحد و سیاست‌های تعدیل ساختاری در کشورهای درحال توسعه.

چنین بود که دهه هشتاد میلادی نقطه عزیمت توجهی جدی به آرای پولانی قرار گرفت. اولین کنفرانس اندیشه‌های کارل پولانی در سال ۱۹۸۶، متجاوز از چهل سال پس از انتشار دگرگونی بزرگ، در بوداپست برگزار شد. از آن هنگام تا کنون کشورهای آلمان و ایتالیا و مکزیک^۶ و چندین نوبت نیز کانادا^۷ میزبان کنفرانس‌های دوسالانه اندیشه‌های کارل پولانی بودند.

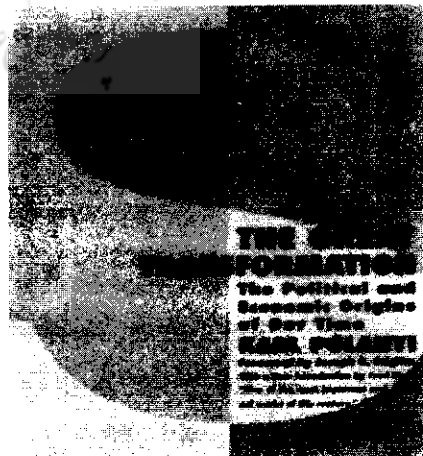

زیربنای تئوریک کار پولانی است. در دومین محور کنفرانس، علاوه بر زمین و کار و پول، زمینه‌های تئوریک در نظر گرفتن «دانش» به منزله چهارمین کالای غیرواقعی نیز ریخته شد.^۶ با این آورده تئوریک است که ایده‌های پولانی برای قلمروهای جدیدی چون عصر اطلاعات و حقوق مالکیت فکری و غیره نیز کاربرد پیدا می‌کند.

سومین محور عبارت بود از تحقیقاتی که مصادیق تاریخی و جغرافیایی اندیشه‌های پولانی را در ادوار تاریخی مختلف و کشورهای متفاوت مورد مطالعه قرار داده‌اند. بخش اصلی آثار پولانی اصولاً متکی بر تجربه اروپای سده‌های هجده و نوزده و بیست بوده است. مقالات ارائه‌شده در این محور اصولاً در خدمت گسترش ابعاد تاریخی و جغرافیایی تزه‌های اصلی پولانی قرار داشتند، فراتر از جغرافیای اروپا و سده‌های موردنظر پولانی.^۷

تجربه کشورهای چینی و ژاپن و تانزانیا و ترکیه و برزیل و آرژانتین و ایران و پاکستان از جمله تجارب جدیدی بودند که در پرتو آثار پولانی در این کنفرانس به بحث گذاشته شدند.

بدین ترتیب، دهمین کنفرانس اندیشه‌های کارل پولانی در استانبول نیز در راستای مطالعات و تحقیقات گسترده‌ای بوده است که محققان طرازاول از رشته‌های گوناگون علوم انسانی طی دهه‌های اخیر و بویژه بیست سال گذشته با تکیه بر کار برجسته پولانی به عمل آورده‌اند. همان‌طور که اسوالدو ساتکل، از بنیانگذاران مکتب ساختارگرایی در اقتصاد توسعه، ضمن سخنرانی خویش در کنفرانس استانبول گفته^۸ و جوزف استیگلیتز، برنده جایزه نوبل اقتصاد در سال ۲۰۰۱، در مقدمه‌اش بر ویراست جدید دگرگونی بزرگ نوشته است،^۹ پولانی متجاوز از شصت سال پیش انگار مستقیماً و عیناً درباره بحث‌انگیزترین مسائل اقتصادی امروز بحث کرده است. در منازعات جدید پیرامون جهانی‌شدن و نئولیبرالیسم و اجماع واشنگتن، هیچ متفکری به اندازه کارل پولانی و کارل مارکس که ده‌ها سال پیش از پیدایش این اصطلاحات مرده‌اند مورد ارجاع قرار نمی‌گیرند.^{۱۰} قفسه مقالات و کتاب‌هایی که در باب اندیشه‌های پولانی نوشته شده گرچه در قیاس با نوشته‌ها پیرامون آثار متفکرانی چون گرامشی و پارسونز و هابرماس

هنوز چندان چشمگیر نیست، اما موج فزاینده توجّهات به اندیشه‌های کارل پولانی میان مکاتب مختلف فکری خیر از بر شدن چنین شکافی در آینده‌ای نزدیک می‌دهد، چه در کنار مارکس، پولانی نیز به شیوه خویش عمیق‌ترین نقدها را از اقتصاد جهانی امروزی به دست می‌دهد که با اتکاء بر پروژه نظام بازار خودتنظیم‌گر اداره می‌شود.

در ایران اصولاً میان اقتصاددانان و جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان و سیاست‌شناسان هنوز توجهی به اندیشه‌ها و آثار کارل پولانی نشده است.^{۱۱} حال آنکه پولانی می‌تواند منبع الهام پر باری برای آن دسته از اندیشمندان و محققان و فعالانی باشد که با پروژه جهانی شدن نئولیبرالی همدلی ندارند. مبادرت به ترجمه فارسی اثر سترگ کارل پولانی، دگرگونی بزرگ، چه بسا نقطه عزیمتی برای این آشنایی باشد.

محمد مالجو

گفتگو ۱۵۹

یادداشت‌ها:

1. Karl Polany, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (Boston: Beacon Press, 2001) pp. 3-4.

۲. برخی مقالات کنفرانس سال ۲۰۰۳ در مکزیکوسیتی را می‌توان در آدرس اینترنتی ذیل یافت:

<http://artsandscience.concordia.ca/polanyi/conf/papers.html>

۳. برنامه کنفرانس سال ۲۰۰۳ در دانشگاه کونکورديا واقع در کانادا را می‌توان در آدرس اینترنتی ذیل یافت.

<http://artsandscience.concordia.ca/polanyi/conf/call-papers.html>

۴. برنامه کنفرانس سال ۲۰۰۳ استانبول را می‌توان در آدرس اینترنتی ذیل یافت:

<http://artsandscience.concordia.ca/polanyi/conf/index.html>

۵. مقاله ذیل احتمالاً از برجسته‌ترین‌ها در این محور بود:

Claus Thomasberger, "The Polarity of Human Freedom and the Self-Regulating Market: Reconsidering the Theoretical Framework of the *Great Transformation*," paper presented at 10th INTERNATIONAL KARL POLANYI CONFERENCE, Bogazici University, October 14-16, 2005.

۶. مقاله ذیل احتمالاً از بهترین‌ها در این محور بود:

Bob Jessop, "Knowledge as a Fictitious Commodity: Insights and Limits of a Polanyian Analysis," paper presented at 10th INTERNATIONAL KARL POLANYI CONFERENCE, Bogazici University, October 14-16, 2005.

۷. مقاله ذیل از حیوانی آرگی بی‌تردید بهترین مقاله در این محور بود:

Giovanni Arrighi, "The Coming Asian Age: A Polanyian Perspective," paper presented at 10th INTERNATIONAL KARL POLANYI CONFERENCE, Bogazici University, October 14-16, 2005.
8. Osvaldo Sunkel, "Neoliberal Marketization and the Environment in Latin America," paper presented at 10th INTERNATIONAL KARL POLANYI CONFERENCE, Bogazici University, October 14-16, 2005.

9. Joseph E. Stiglitz, "Foreword," in Karl Polanyi, *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time* (Boston: Beacon Press, 2001) p. vii.

10. Sean O'Riain and Fred Block, "Introduction to the Especial Issue on Karl Polanyi," *Politics and Society*, Vol. 31, No. 2, June 2003, p. 187.

۱۱. البته استثناهایی میان محققان ایرانی خارج از کشور هست، از جمله بنگرید به:

Mohammad Nafissi, *Ancient Athens and Modern Ideology: Value, Theory and Evidence in Historical Sciences Max Weber, Karl Polanyi and Moses Finley* (London: University of London Inst. Of Classical Studies, 2005).